

ДОСТЛУҒУМУЗ

Чавидла алк тамшылыгым 1910-чу илләрден башлап, О. Нахичыванда ана дили вә фарс дили музлыгым олмуш, Шәһре эдәбијатынын вә мәдәс әсәрләрини мәнә сәдиршишди.

О вә отагымн балача пәнчәрәси сабагинда да јанбы Базар чарма узун-узайда багар, санки суйларын ширмәтисиндан ишам аларды. Дәрс охумаг үчүн Чавиди евинә кәдәнд јәнә дә пәнчәрә сабагинда фикр дидигимн көрүб да јанар, ону дәрим хәлаллардан айрмаг чәсәрәт етмәздим.

Илләр кечдикчә арамыздакы музлыгым вә тәләбә мунасибәти сәзимн достлаға чеврилди. Достлуғумуз онбешимчи илләрә гәдәр Нахичыван вә Тифлисдә, сонралар исе Бакида ғырылмаз сирәтдә давам етмишидир.

Чавид олдуғча тәвәзжәр, сөзүн мүсәбәт мәнасында, инсанки һейрәтә кәтирән бир гурура малх иди. О, инсанлара дәрим һәржәт вә мәһәбәт бәсләрдә, бунунла јанашым кимсәдән асымы олмаг етмәздим.

Илк достлуғумуз илләриндә Чавид јаздыгы шеһрәри Әдил Шәриф вә мәкә охујарды. О, бизим сәјдләримизә (бу бәрәд Әдил Шәриф мәнәдән даһа чәсәрәтли иди) дигетлә гулағ асарды, дәфтерчәсикә нә исе сәјд едәрди. Әдил Шәрифлә бәрәбар она рус вә гәрб эдәбијатындан охујуғумуз әсәрләр һасилмәдә атрафил даһиширды. Чавид Шекспир драматуркијасы илә, рус эдәбијатындан Толсто-

јун вә Достоевскимн јарадымлығым илә мәрәбәларды. Фарс, арәб, османлы вә Азәрбајжан ширларарым әсәрләриндән бизә мунмәләр охујарды.

1915-чи илдә Чавиди биләваситә кимјәти илә Бакида «Сәфа» мәктәбиндә музлыгымизә дүзәлдим. Бу мәктәбдә Чавид дә музлыгым иди. Һәр күн дәрсдән сонра Чавиди достлар Абдулла Шаһ, Чәфәр Бунјадзәдә, Сәјид Һүсәјн вә башсалары илә о заман Губернат бағы адланма индики Пашәр бағенда көрүшәр, эдәбијатдан, шеһрдән, итимиш вә мәдәми һадисләрдән сөһбәт едәрди. Бу сөһбәтләримиздә брәзән Н. Нәриманов да иштирак едәрди. О, Чавидә мейрибан бир мунасибәт бәсләрдә. Ахшамлар исе Чавидиң «Тәбриз» мейманханасындакы отағина топланарды. Бу јымнакчал там мәнасы илә эдәбијат вә шеһр мәжлисинә чеврилди. Салман Муктаз фарс вә Азәрбајжан дилләриндә эдәрдән вә хош бир аһәккәл чохлу шеһр охујарды. Онун нә гәдәр күзәл јаддашым вәр иди.

Чавид өзүнчү иләм јәкәјим драм әсәри «Шејх Сәһан»ын айрылары сәһнәләримизә һәлә 1912—13-чу илләрдә Тифлисдә мәнә охумушду. Јадымдадыр, Чавид Тифлисдә Шейтан базарда бир мәкәлә тут-

мушду. Орадан Шејх Сәһан дағы ајдым кирүкүрдү. Чавид, Әдил Шәриф вә мән бир кәчә дәрә әһәккәл даға кәзләрдә кетмишид. Чавид бурада Шејх Сәһан а исмад едилән гәбриң јанымда хәлјә дајанар, ригәтлә она бәзарды. Сонралар баша дүшүдү ки, о, руһән вә фикрән бу јерләрдә јатхн олмаға бир еһтијаж дүјүрмуш.

Чавиди әсәрләриндә ојнадыгым илк рол «Иблис»ди. Бу тамаша 1920—21-чи ил мөвсүмундә индики Дәвләт Опера вә Балет Театрында олмушду. Дәсәрин вә Иблис ролунун илк ифачысы Аббас Мирзә Шәрифадә сон дәрәжә гүвәтлә актјор мәһәрәти, күр сәси вә тамашачылар гәрәмсәндә гәләндыгы мәһәбәти сәјәсиндә, эләбәтә, бәјүк үстүлүгә малх иди. Мән јалныз образы дағру трактәвкәси вә Чавид шеһриниң дүзүкү вә мәналы тәләффүзу илә бу чәтин јарышда бир көвә әзјәјјәтдән чыла биләрдик. Сонралар, һәмјин тамашода Ариф ролуғу ојнадым.

Чавидиң «Шејх Сәһан» пјесиндә Сәһан, «Күјәз» дә Күјәз, «Топәл Тејмур»да Орхан, «Сәјәлуш»да Кәјкәүс

ролларымн ифа етмишәм.

Чавидиң «Иблис» вә «Шејх Сәһан» пјесләрини Нахичыванда вә Бакида бир режиссор киши тамашаға гәјүмушам. Чавидиң пјесләриндәки образларымн чохлу чамлы вә долғунду. Актјор јарадымлығым вә актјор сәһнәтин итимишавы үчүн бу образларда дәрим вә зәккәк материал еардыр.

Чавид даһк ахтарыды, һәмјинә өзү-өзү илә мүнәддә вә мубариздә иди. Чавид вә јарадым-

лығымда јекилик сәвәк, күтәрәги санаткар иди. О, һәр әсәрини дәнә-дәнә мәләк дашындән кәчирдикдән, хусусилә, шеһрләрини там биләрдәшдирәрдән сонра үзә чыгарарды.

Кәркәкәл шаир вә драматург Һүсәјн Чавид һәм дә хәјриһәл инсан, мәһәбәти вә ахлағы кәһләрән сон дәрәжә пак бир шахшјәт иди. Чавид сөзү тәкчә онун тәләғузу дәјүлдир. Бу сөз Чавид јарадымлығымнәккәк вәлгәз јәкәјимдир.

Азәрбајжан мәдәнијәтинә вә эдәбијатымын сәвәк һәр кәс Чавидлә фәхр едә биләр.

Рәз ТАҒМАНБЕ
Азәрбајжан ССР һәлә әртлиси

«Сәјәлуш» драмасындан бир сәһнә. Сәјәлуш—
Ү. Рәһб, Сүләбә—М. Давудова